

# خلاصه کتاب روش تحقیق دکتر دلاور

## فصل اول

۱. بامنابعی که بشر برای حل مسائل بکار برده است، آشنا شود.

۲. مراحل و مفروضات روش علمی را بیان کند.

۳. دانش تجربی و نظری را بیان کند.

۴. نظریه را تعریف کرده، هدفها و ویژگیهای آن را بیان کند.

دانشجو در پایان این فصل باید بتواند:

(تجربه طبقه بندی قابل شمارش ساختن کشف رابطه ها نزدیک شدن به حقیقت)

نظریه عبارت است از مجموعه ای از روابط درونی ساختها (مفاهیم)، تعاریف و قضایایی که دیدگاه منظمی از پدیده ها را از طریق تعیین روابط بین متغیرها به منظور تبیین، پیش بینی و کنترل پدیده ها مشخص می کند.

- هدف نهایی و آخرین جنبه از علم، ساخت نظریه (نظریه پردازی) است یعنی دسترسی به علم نظری.

- علوم تجربی خام و پالایش نشده است زیرا با پدیده ها به صورت تقریباً انتزاعی (نه تبیین شده و قابل کنترل و آزمایش) برخورد می کند.

- دانش نظری می تواند طریقه رسیدن به راه حل را کوتاه کند و چون موجب تدوین فرضیه هایی میشود بردانش تجربی برتری دارد.

- نظریه از طریق ایجاد انگیزه پژوهشی و هدایت پژوهشهای آتی زمینه گسترش دانش را فراهم میکند. رابطه بین نظریه و واقعیت یک رابطه دو جانبه است.

- علوم تربیتی هنوز در مراحل تجربی قرار دارد و فاقد چهار چوب نظری است.

- بیشتر نظریه ها نه استقرایی اند نه قیاسی بلکه ترکیبی از هر دو می باشند.

## ویژگیهای نظریه علمی:

۱. توانایی تبیین حقایق و مشاهدات مربوط به یک مسأله به ساده ترین صورت

۲. سازگاری با واقعیت‌های مشاهده شده و طبیعت دانش پیشین

۳. فراهم ساختن ابزار لازم برای آزمون خود

۴. ایجاد انگیزه پژوهش بیشتر در جامعه

## فصل دوم

پس از مطالعه این فصل دانشجو باید:

۱. تعریفی از تحقیق و ویژگیهای آن را بیان کند.

۲. مراحل تحقیق را نام ببرد.

۳. متغیر و انواع آنرا تعریف کند.

۴. ملاحظات اخلاقی تحقیق را ذکر کند.

- واژه "تحقیق" در لغت به معنای درست کردن، رسیدن، بر رسیدن، رسیدگی، بررسی، پژوهش، مطالعه، حقیقت و واقعیت است.

- در علوم تربیتی "تحقیق" عبارتست از کاربرد روشهای علمی در مطالعه مسائل آموزشی \_ تربیتی

- در مقایسه با روش علمی، تحقیق (روش تحقیق) دارای فرآیند رسمی تر، عمیق تر و منظم تر است (جان بست)

۱. کنترل دقیق، شرطی که مانع تأثیر عوامل مزاحم و نامربوط شده و رعایت آن اعتبار درونی را موجب می شود.

۲. نمونه گیری صحیح، شرطی که یافته های پژوهشی را قابل سبب و تعمیم ساخته و رعایت آن اعتبار بیرونی را موجب می شود.

تحقیق در درست ترین شکل خود واجد دو شرط است:

۱. هدف اصلی تحقیق حل یک مسأله یا پاسخگویی به یک سؤال یادستیاپی به روابط علت و معلولی بین متغیرهای پژوهشی است.

۲. تحقیق در صدد یافتن قوانین کلی است.

۳. تحقیق بر مشاهده و آزمایش تأکید دارد.

ویژگیهای تحقیق (جان بست):

۴. در تحقیق از ابزارهای اندازه گیری و مشاهده استفاده می شود.

۵. در تحقیق از جدیدترین منابع اطلاعاتی (منابع دست اول) استفاده می شود.

۶. در تحقیق هدف خاصی وجود دارد.

۷. تحقیق مستلزم مهارت در موضوع مورد تحقیق است.

۸. تحقیق فعالیتی عینی و منطقی است.

۹. تحقیق به منظور پاسخگویی به سؤالاتی بدون پاسخ و جدید است.

۱۰. تحقیق به صبر و شکیبایی، صداقت، شهامت و خلاقیت نیاز دارد.

۱۱. وظیفه محقق با تهیه گزارش برای عموم به پایان می رسد.

- رابطه بین تحقیق و نظریه یک رابطه دو جانبه است.

مراحل تحقیق (لستروکسی):

۱. تدوین مسأله

۲. مطالعه منابع

۳. انتخاب طرح تحقیق

۴. تعیین و تعریف جامعه و غرنه

۵. جمع آوری اطلاعات

۶. تجزیه و تحلیل اطلاعات

۷. بحث و نتیجه گیری

۸. تهیه گزارش تحقیق

- متغیر به ویژگی‌هایی اطلاق می شود که میتوان دو یا چند ارزش یا عدد به آن اختصاص داد.

- تعاریف عملیاتی (کاربردی) به تعاریفی گفته می شود که در آن پژوهشگر مجموعه فعالیت هایی را که برای اندازه گیری و یا دستکاری متغیر انجام می دهد مشخص می سازد.

پاره ای از ملاحظات اخلاقی در تحقیق به ترتیب اهمیت :

۱. عدم مشارکت در پژوهش

۲. داشتن اسم مستعار

۳. انتظار پذیرش مسؤلیت به وسیله پژوهشگر

فصل سوم

پس از مطالعه این فصل دانشجو باید :

۱. فعالیت های لازم برای انتخاب و بیان یک مسأله پژوهشی را بیان کند.

۲. ضمن تعریف مسأله ، انواع ، نقش و ملاک های تدوین فرضیه را بیان کند.

اولین فعالیت در هر پژوهش انتخاب مسأله است . به قول جان دیویی ، اولین مرحله ، احساس مشکل می باشد . مسأله یک جمله سؤالی یا استفهامی است که می پرسد چه رابطه ای بین دو یا چند متغیر وجود دارد .

مسأله باید جدید، روشن ، عینی و محدود باشد .

مسأله یابی یک امر درونی و مشخص است، اما منابع مسائل جنبه بیرونی دارند به شرح زیر :

۱. مسائل آموزشی و اجتماعی

۲. تجارب تحصیلی و آموزشی

۳. مشورت با استادان راهنما

و....

مدلهای ارزشیابی مسأله:

۱. امکان پاسخگویی به آن با عنایت به تکنولوژی موجود امکانپذیر باشد.

۲. مهم باشد و مسأله جدیدی را مطرح کند.

۳. متناسب با ویژگیهای پژوهشگر باشد.

- پژوهشگر پس از انتخاب و تعیین مسأله اقدام به بیان فرضیه پژوهش می کند. فرضیه درحقیقت راه حل پیشنهادی و فرضی محقق برای حل مسأله است.

- یک فرضیه هرگز اثبات یا تکذیب نمی شود بلکه بر اساس اطلاعات جمع آوری شده تأیید یا رد می شود و پس از تأیید در شرایط مختلف آزمایشی به یک اصل یا قانون تبدیل می شود.

فصل چهارم

پس از مطالعه این فصل دانشجو باید:

۱. اهداف مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق را نام ببرد.

۲. با منابع مقدماتی اصلی در حوزه آموزش و پرورش آشنا شود.

۳. تدابیر لازم جهت استفاده از منابع را بداند.

۱- نظام اریک شبکه ای است که در سال ۱۹۶۴ متشکل از بیست مرکز تشکیل شده است و هدف آن گردآوری - ذخیره و نشر اطلاعات آموزشی است.

و هر مرکز مسئولیت گردآوری - ذخیره و نشر اطلاعات آموزشی ویژه ی منطقه خود را دارد. و نتایج تحقیقات آنها بوسیله دوتشریه ادواری باعناوین

۱- نمایه نامه نشریه های آموزشی

۲- پژوهش در آموزش و پرورش منتشر می شود.

۳- نمایه نامه آموزش و پرورش :

از سال ۱۹۲۹ به طور منظم چاپ و منتشر می شود و دارای صدها مقاله چاپ شده در مجلات نشریات و کتابها ی مختلف آموزشی است

۴- نشریه ادواری چکیده روانشناسی :

یکی دیگر از منابع مقدماتی زبان انگلیسی است که ماهیانه بوسیله انجمن روان شناسان آمریکا چاپ می شود. در این نشریه بیش از ۸۵۰ مجله و منابع دیگر آورده شده است هر شماره این نشریه دارای ۱۶ بخش است. و هر بخش آن از موضوعات مختلف روان شناسی بحث می کند

۵- بررسی تحقیقات آموزش و پرورش :

این نشریه نیز یکی دیگر از منابع مقدماتی است که هر چهار ماه یکبار توسط انجمن پژوهشهای تربیتی آمریکا چاپ می شود..

۶- دانشنامه ها :

یکی دیگر از منابع بسیار مفید و سودمندی که در هر پژوهشی می توان از آنها استفاده نمود دانشنامه ها هستند در سال ۱۷۲۸ اولین دانشنامه انگلیسی به چاپ رسید و همین دانشنامه الگویی برای سایر دانشنامه ها گردید. امروزه متجاوز از ۲۰ نوع دانشنامه برای پژوهشگران و همچنین توده مردم چاپ می شود که معروفترین آنها به شرح ذیل است.

۱- (۵) دانشنامه تعلیم و تربیت : که هر ۱۰ سال یکبار چاپ می شود و ۱۰۰۰ مقاله در زمینه آموزش و پرورش دارد.

۲- (۵) دانشنامه آمریکایی : جنبه پژوهشی دارد و در حوزه های علوم رفتاری حاوی مطالب خوبی است.

۳- (۵) دانشنامه تحقیقات آموزش و پرورش : کلیه پژوهشهای انجام شده در آموزش و پرورش در آن به چاپ می رسد

۴-۵) دانشنامه روانشناسی - این دانشنامه شامل دو بخش :

۱- اصطلاحات عمومی روان شناسی که بصورت مختصر تعریف شده است .

۲- مقالاتی که توسط پژوهشگران برجسته تهیه و تنظیم شده است منتشر می شود .

۵-۵) دانشنامه علوم اجتماعی : این منبع که با استفاده از نظرات ده انجمن تهیه و تنظیم می شود از ۱۶ جلد تشکیل شده است و حاوی موضوعات مختلفی مانند مکاتب مختلف جامعه شناسی و واژه های معروف در جامعه شناسی آموزش و پرورش است .

توجه : در زبان فارسی تاکنون دانشنامه ای در زمینه آموزش و پرورش تهیه و تنظیم نشده است اما در سال ۱۳۳۳ موسسه انتشارات فرانکلین اقدام به ترجمه و نشر دانشنامه کلمبیا به زبان فارسی نموده است .

۶- دانشنامه ایران و اسلام : بوسیله موسسه نشر کتاب ترجمه و انتشار یافت.

۷- چکیده رساله ها :

نشریه چکیده رساله ها توسط دانشگاه بین المللی میکروفیلرها به صورت میکروفیلیم و معمولی چاپ و منتشر می شود. این نشریه شامل ۳۷۵ چکیده رساله های دوره دکتری در آمریکا و کانادا است.

منابع اینترنتی

۱- راهنمای نشریه های روان شناسی : [www.psychine.org/journals](http://www.psychine.org/journals)

۲- دایرة المعارف روانشناسی: [www.castersoftware.com](http://www.castersoftware.com)

۳- نشریه های الکترونیکی [www.ebsco.com](http://www.ebsco.com)

۴- جامعه روانشناسی شخصیت و روانشناسی اجتماعی [www.spsp.org](http://www.spsp.org)

۵- مشاوره و روانشناسی [www.lesley.edu/faculty/kholmes/libguides/cphome.htm1](http://www.lesley.edu/faculty/kholmes/libguides/cphome.htm1)

۶- منابع مختلف علوم انسانی و اجتماعی [www.proquest.com](http://www.proquest.com)

چند پیشنهاد به پژوهشگران جهت کمک به آنها در مطالعه منابع مربوط به موضوع:

۱. با جدیدترین منابع شروع کنید.
۲. حوزه معینی را تعیین کنید.
۳. ابتدا چکیده ها را از طریق منابع مقدماتی مطالعه کنید.
۴. یادداشت (فیش) تهیه کنید و مشخصات کامل کتابشناسی را روی هر یک بنویسید.

دو نشریه ادواری ERIC به شرح زیر است:

- نمایه نامه نشریه های ادواری آموزش و پرورش
- نمایه نامه پژوهش در آموزش و پرورش

### فصل پنجم

پس از پایان فصل دانشجو باید:

۱. جامعه پژوهشی را تعریف کند.
  ۲. ضمن تعریف نمونه گیری ، انواع آن را بیان کند.
  ۳. روشهای بر آورد حجم نمونه را بیان کند.
- اولین قدم در نمونه گیری ، تعریف جامعه مورد نظر است و آن عبارت است از اینکه اعضای واقعی یا فرضی که علاقمند هستیم یافته های پژوهش را به آنها تعمیم دهیم.
- نمونه گیری یعنی انتخاب تعدادی از افراد ، حوادث یا اشیاء از یک جامعه تعریف شده به عنوان نماینده آن جامعه مزیت انتخاب یک نمونه از یک جامعه ، جلوگیری از اتلاف وقت و صرفه جویی در منابع مالی است.
- خطای نمونه گیری تابع اندازه حجم نمونه است.



در شرایط زیر بایستی نمونه را بزرگ انتخاب کرد:

۱. وجود متغیرهای کنترل نشده زیاد در تحقیق

۲. پیش بینی تفاوت یا همبستگی پایین

۳. تقسیم گروه نمونه به زیرگروههای فرعی

۴. نامتجانس بودن

۵. عدم وجود وسیله پایا برای اندازه گیری متغیر وابسته

فرمول برآورد اندازه نمونه برای مقایسه دو گروه:

فرمول برآورد اندازه نمونه برای یک گروه:

در مطالعات همبستگی حجم نمونه حداقل بایستی ۳۰ نفر باشد.

## فصل ششم

پس از پایان این فصل دانشجو باید:

۱. با ماهیت و اهداف پژوهش تاریخی آشنا شود.

۲. مراحل پژوهش تاریخی را نام ببرد.

۳. منابع مدارک تاریخی را بشناسد.

- انسان تنها موجودی است که آگاه و علاقمند به گذشته خویش است.  
(جیمز تامپسون)

پژوهش تاریخی از نظر دقت اجرایی از دشوارترین انواع پژوهش است.

بر اساس گفته قدمای یونان، تاریخ عبارت است از پژوهش به منظور باز سازی اتفاقات گذشته و می توان آنرا شاخه ای از یادگیری دانست که به مطالعه و ثبت گذشته می پردازد.

## ویژگیهای پژوهش تاریخی :

۱. پیچیدگی نسبی اطلاعات

۲. گاهی ناقص بودن اطلاعات

۳. عدم توانایی در آزمون آنها به صورت آزمایشی و کنترل شرایط

۴. نسبی بودن معیارهای تجزیه و تحلیل

پژوهش تاریخی را می توان بر اساس ملاکهای زیر طبقه بندی کرد:

۱. روش : کارل مارکس از این ملاک برای طبقه بندی منابع تاریخی به منظور حمایت از مفهوم سوسیالیزم به کاربرد.

۲. موضوع: از این ملاک برای تهیه و تنظیم زندگینامه بزرگان علمی ، مذهبی، تاریخ عقاید و... استفاده شده است.

۳. تکنیک: به این معنی که پژوهش تاریخی متکی بر اسناد یا آثار و ابنیه است.

## اهداف پژوهش تاریخی:

۱- هدف مقدماتی آن بدست آوردن دیدگاه روشنی از زمان حال است.

هرپدیده ای دارای تاریخ است چنانچه مادرصدد شناخت ماهیت آن پدیده هستیم بهتر است با تاریخ آن آشناسویم.

۲- محرک اساسی اصلی پژوهش تاریخی تمایلات و آرزوهای مورخ در دستیابی به حقایق گذشته است.(اطلاع از آنچه در گذشته اتفاق افتاده است و اینکه چرا انسانها آن زمان اجازه اتفاق چنین حوادثی راداده اند.)

مراحل:

۱. تعریف و محدود کردن مسأله (بعثت اتفاق مسأله در گذشته و از طرفی دسترسی به منابع تاریخی قابل اعتماد نیز مشکل بزرگی است )
۲. صورتبندی کردن فرضیه (پس از بیان مسأله از طریق مطالعه منابع مربوط به موضوع تحقیق راه‌هایی برای ارائه می‌دهد.)
۳. جمع‌آوری کردن اطلاعات (جمع‌آوری اطلاعات ممکن است از مطالعه حفاریهای خرابه‌های باستانی - تعقیب مدارک کهنه مانند کتیبه‌ها - منابع دست‌نویس - و اطلاعات آموزشی بیشتر از طریق مطالعه صورت جلسات و یادداشت‌های روزانه به دست آورد )
۴. ارزشیابی اطلاعات و منابع ( مستلزم دودسته فعالیت است ۱- سندینت مدارک و منابع اطلاعاتی ۲- ارزشیابی محتوی یا پیامهایی که به وسیله منابع منتقل شده است )
۵. تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری و ارائه گزارش (باعنایت به فرضیه‌های تدوین شده صورت می‌گیرد)

#### منابع اسنادی

- ۱- نامه‌ها و یادداشت‌های رسمی ، صورت جلسات ، گزارش کمیسیونهای مختلف و اسناد قانونی.
  - ۲- اسناد مؤسسات و یادداشت‌های حقوقی ثبت شده ، نظیر لیست حضور غیاب و بولتنهای دانشگاهی.
  - ۳- خاطرات شخصی ، زندگینامه ، خاطرات روزانه ، کتابهای که منعکس کننده افکار و فلسفه آن است.
- منابع دست اول توسط مشاهده واقعی حادثه ارائه شده اند در حالیکه منابع دست دوم از طریق واسطه به پژوهشگر رسیده اند.

#### ملاکهای بررسی اعتبار اطلاعات تاریخی

- ۱- اعتبار بیرونی : سندیت مدرک یا اثر مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد که جعلی نباشد. مانند گول کاردیف ۱۸۶۹ که اخیراً جعلی بودن آن کشف شده است
- ۲- اعتبار درونی : انگیزه ، تمایلات و محدودیتهای صاحب منبع مورد نظر است.

## تهیه گزارش

انجام تحقیق تاریخی و تهیه گزارش آن محتاج فضیلت و مرتبه والایی از فضیلت و دانش است انجام تحقیق و تهیه گزارش آن در هیچ علمی ساده نیست و این مسئله در پژوهش تاریخی در مقایسه با پژوهشهای دیگر از دشواری بیشتری برخوردار است و این امر بستگی زیادی به قدرت خلاقیت و دانش پژوهشگر دارد.

### ویژگیهای پژوهش تاریخی

- ۱- پیچیدگی نسبی اطلاعات.
- ۲- در برخی موارد ناقص بودن اطلاعات.
- ۳- عدم توانایی آنها بصورت آزمایشی
- ۴- نسبی بودن معیارهای تجزیه و تحلیل
- ۵- عدم توانایی در کنترل شرایط پژوهشی

### فصل هفتم

پس از پایان این فصل دانشجو باید:

۱. موارد استفاده تحقیق زمینه یابی را نام ببرد.
۲. درباره تحقیق پرسشنامه ای توضیح دهد.
۳. درباره تحقیق مصاحبه ای توضیح دهد.

تحقیق زمینه یابی در علوم تربیتی به منظور مطالعه شرایط موجود (حال) در رابطه با نیازهای آموزشی بکار می رود.

نکاتی برای ایجاد سهولت در برقراری ارتباط در پرسشنامه:

۱. انتخاب واژه های ساده و جملات روشن و غیر حرفه ای (فنی)

۲. عدم بکارگیری واژه ها و سؤالات جهت دار و هدایت کننده

۳. مشخص کردن واحدهای اندازه گیری سؤال

ملاک مرجعی یکی از ویژگی های پرسشنامه خوب است و عبارت است از چهارچوبی که پاسخ دهنده برای پاسخگویی به سؤالات به آنها مراجعه می کند مثلاً نظر شما درباره ظاهر معلم تان چیست؟

نکاتی درباره تنظیم پرسشنامه:

۱. سؤالات آسان و مهم در ابتدا قرار گیرند.

۲. توالی زمانی و موضوعی رعایت شود ، گرچه دومی اهمیت بیشتری دارد.

۳. صفحات شماره گذاری شوند.

۴. مختصر باشد.

قبل از استفاده از پرسشنامه به صورت نهایی آنرا به صورت آزمایشی اجرا کنید.

مشکل اساسی پژوهش پرسشنامه ای ، عودت پاسخ ها است. مهمترین عاملی که در این زمینه مؤثر است ، نامه ارسالی است. می توان نامه پیرو هم نوشت.

عمده ترین محدودیت یا ضعف مصاحبه عبارت است از: ایجاد رابطه عاطفی و در نتیجه دخالت اظهار نظرهای شخصی مصاحبه گر (تأثیرات پاسخ)

در عین حال ، به دلیل ایجاد کنش متقابل کلامی بین مصاحبه کننده و مصاحبه شونده ، مصاحبه روشی بی همتاست.

مهمترین امتیاز استفاده از ضبط صوت در جریان مصاحبه عبارت است از مصونیت از عدم انتخاب ناخودآگاه مواردی که با محتوای ذهنی مصاحبه کننده مطابقت ندارد.

رعایت چند نکته در مصاحبه:

۱. استفاده گهگاه از پرسشهای راهنما در مصاحبه های غیر هدایت شده
  ۲. آگاهی از موضوعات حساس
  ۳. عدم پاسخ مستقیم به سؤالات مصاحبه شونده
  ۴. توجه به خستگی مصاحبه شونده
- عمده ترین مشکلی که در کلیه تحقیقات زمینه یابی بایستی مورد توجه قرار گیرد ، مسأله نمونه گیری است.

## فصل هشتم

دانشجو در پایان فصل باید :

۱. ماهیت و ویژگیهای آزمایش و علیت رایبان کند.
  ۲. مراحل تحقیق آزمایشی را نام ببرد.
  ۳. ملاکهای اعتبار درونی و بیرونی را بداند.
- آزمایش ، عملی ترین و پیچیده ترین روش پژوهشی است. باید توجه داشت که این روش فقط یکی از جنبه های روشهای علمی است.
- از نظر عملیاتی ، آزمایش عبارت است از مطالعه تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته. هدف آن استنتاج روابط علیت بین پدیده هایی است که مورد کنترل قرار گرفته اند.
- گر چه عنصر اساسی و اصلی آزمایش ، کنترل است ولی خطر تضییع یا ساختگی بودن پیش می آید.

مراحل روش آزمایشی:

۱. انتخاب مسأله
۲. مطالعه منابع
۳. فرضیه سازی
۴. تعاریف عملیاتی
۵. تعیین و تعریف جامعه و انتخاب نمونه
۶. تنظیم طرح آزمایشی
۷. اجرای آزمایش و سپس اندازه گیری متغیرها
۸. تجزیه و تحلیل داده ها
۹. نتیجه گیری
۱۰. گزارش

متغیرهای مزاحم اعتبار درونی:

۱. رخ دادهای همزمان با انجام تحقیق
۲. بلوغ روانی و فیزیولوژیکی
۳. اجرای بیش از مومن
۴. اجرای وسایل اندازه گیری (نحوه اجرا)
۵. بازگشتهای آماری
۶. تفاوتهای فردی
۷. افت آزمودنیها

متغیرهای مزاحم اعتبار بیرونی:

اعتبار جامعه به تعمیم نتایج حاصله به آزمودنیهای دیگر و اعتبار محیطی به تعمیم یافته های تحقیق به محیطهای جغرافیایی و یا شرایط آزمایشی دیگر اطلاق می شود.

در شرایطی که کنترل متغیرهای اعتبار درونی بوسیله طرح تحقیق امکانپذیر است ، نمی توان تمامی متغیرهای اعتبار بیرونی را تنها بوسیله طرح کنترل کرد. در نتیجه برای بررسی آنها بایستی به توصیف دقیق متغیرهای مستقل و وابسته پرداخت

روانشناسی جغرافیا و برنامه ریزی شهری و جید فموری